

LA PROBLEMÀTICA DE LA CONSERVACIÓ I PROTECCIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC A LES COMARQUES PENEDESENQUES

**JOAN-CARLES ALAY I RODRÍGUEZ
DAVID FARELL I GARRIGÓS
JÚLIA MIQUEL I LÓPEZ**

El propòsit d'aquesta comunicació és presentar un estat de la qüestió sobre la conservació i protecció del patrimoni monumental històrico-arqueològic de les comarques de l'Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf. L'inventariat no ha estat fet sota un punt de vista quantitatiu sinó qualitatiu a fi de sensibilitzar les institucions responsables de salvaguardar l'enorme riquesa cultural d'aquestes comarques. Així mateix, es proposen els mecanismes per conservar aquest patrimoni comú.

LA PROBLEMÀTICA DE LA CONSERVACIÓ I PROTECCIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC A LES COMARQUES PENEDESENQUES

ANTECEDENTS

Alguns autors consideren que la primera mesura de protecció del patrimoni històric a Catalunya es remunta al segle XIV. L'11 de setembre de 1380 el rei Pere III «El Cerimoniós» —tan vinculat al Penedès— signà a Lleida una ordre en la qual es disposava la protecció del castell de Cetines (l'acròpoli d'Atenes) per part de dotze homes armats. En realitat és un fet anecdòtic, i no serà fins al segle XIX quan hom demostra una preocupació per recuperar i conservar els testimonis materials dels avantpassats.

Per reial ordre de 29-8-1844 es declara monument històric-artístic la catedral de León, essent el primer que es declara oficialment a la Península.

El 1856 des de Vilafranca del Penedès es demana la declaració de l'església de Sant Joan, no havent rebut mai —passat ja més d'un segle— resposta de Madrid. En l'actualitat l'església de Sant Joan ni tan sols té expedient incoat.

L'any 1866 es produeix la primera declaració a Catalunya; es tracta de la barcelonina capella de Santa Àgata. Tot i així, encara eren isolades

les proteccions oficials i només és destacable l'esforç endegat per les associacions i erudits locals.

Amb la Generalitat republicana s'incoarà un bon nombre d'expedients de protecció patrimonial, fet que no es pot desvincular de la sensibilització social existent. El 3 de juny de 1931 el govern estatal va declarar 798 monuments, 84 dels quals eren catalans.

Després de la Guerra Civil, amb data de 22 d'abril de 1949, un decret establirà la condició de monument històric per a tots els castells espanyols, que queden des d'aleshores protegits legalment.

Cal destacar, durant el franquisme, la decidida tasca de salvaguarda feta per les diputacions provincials catalanes i, un cop més, pels ciutadans a través de distintes entitats.

Des de 1981, les competències sobre els monuments recauen en la restaurada Generalitat de Catalunya. El primer monument declarat fou l'església de Sant Esteve de Pelagalls, als Plans de Sió (Segarra).

El 29 de juny de 1985 el BOE publica la nova Llei 16/85 del «Patrimonio histórico español», que venia a substituir la del 13 de maig del 1933. Per motius competencials, la Generalitat —juntament amb altres governs autonòmics— va interposar recurs davant el Tribunal Constitucional, que en la pràctica va motivar una important aturada a la incoació i declaració de monuments.

Al gener de 1991 el Tribunal Constitucional va resoldre a favor de l'Estat, encara que d'una acurada lectura de la sentència es desprèn la raonabilitat dels arguments autonòmics.

A partir d'aquesta data la Generalitat torna a reemprendre, a la pràctica, la incoació i declaració de monuments. En l'actualitat —setembre de 1991— comptabilitzem de forma individualitzada 266 monuments declarats i 289 expedients incoats; a més, els prop de 1.500 edificis militars protegits per l'esmentat Decret de 1949 recollit a la disposició addicional segona de la Llei 16/85.

Un Decret —571/1963—, bastant oblidat i que també recull l'esmentada disposició addicional, protegeix els escuts, emblemes, pedres heràldiques, rotllos de justícia, creus de terme i similars. En la pràctica, pocs coneixen la seva empara legal.

ELS JACIMENTS ARQUEOLÒGICS

L'aparició de nous jaciments arqueològics és, de ben segur, una realitat freqüent d'interès per als professionals, estudiosos i «amateurs» afeccionats a l'antiguitat. En els darrers anys, les intervencions més nombroses —excavacions— s'han produït davant la necessitat de recollir la informació urgentment. És a dir, molt subordinades als terminis d'una construcció/obra, i impossibilitades gairebé sempre d'una planificació adequada.

El descobriment de les restes sovint suposa també la seva destrucció parcial, essent difícilment controlable el nombre de remocions d'obra i d'actuacions «furtives». Aquest és un problema que afecta l'arqueologia tant si es tracta de jaciments d'àmbit rural com urbà. El fet constatable és que, per diferents causes, la major part del patrimoni arqueològic de Catalunya es troba en un estat precari, producte de la manca d'operativitat per a la seva salvaguarda i de l'escassa sensibilització social.

El Penedès no és una excepció, i cal fer una anàlisi objectiva per esbrinar i reconèixer els problemes bàsics que pateixen la majoria dels jaciments d'aquest territori.

La investigació

Les primeres lletres referents als vestigis penedesencs poden remuntar-se al segle XVIII, quan el canonge Jaume Pascual es refereix a les restes d'Oièrdola i a les descobertes d'Adarró. Aquests dos jaciments precisament són força representatius avui, tant per la llarga tradició de treball arqueològic que han viscut com per l'interès de les estructures exhumades.

Al segle XIX cal destacar la tasca del Grup de Vilanova, amb Eduard Llanas, Teodor Creus i Josep Coroleu. Així, l'any 1863 el *Diario de Vilanova* dona la notícia de la troballa d'una tomba neolítica a la Masia Nova, essent aquest el primer esment que tenim a Catalunya d'una d'aquest tipus. També s'excavava per primer cop una vil·la romana, la de Vilarenc, a Calafell.

Ja dins la nostra centúria hom ressalta l'aportació d'Albert Ferrer, Joan Bellmunt, Martí Grivé, Pere Giró... i, per què no, les investigacions

de la generació d'arqueòlegs de formació universitària que treballa en l'actualitat (*Gran Penedès*, núm. 18).

Els anys 80 varen suposar un notable augment en el nombre d'excavacions arqueològiques al Penedès. La llista de totes elles és difícil d'aconseguir, donat que a les campanyes programades s'afegeix la proliferació d'«urgències» i les prospeccions zonals.

Aquest augment de la investigació proporcionarà un millor coneixement de les diferents etapes, des de la prehistòria a l'època medieval. A modus d'exemple, citem alguns jaciments que han estat excavats en els darrers anys, sobretot a partir dels anys 1985-86.⁽¹⁾

ALT PENEDEÀS

Les Guixeres de Vilobí
Olèrdola
Mediona
Miranda d'Espïells
Cova de la Guineu
Piera
Castell de Mediona
Església de Sant Valentí
Conca Riudebitlles (prosp.)

BAIX PENEDEÀS

Alorda Park
Masies de Sant Miquel
Ca l'Artur
Quadra de la Cogullada
Conca de la Giera (pros.)
Po.len: Vilanova/Calafell

GARRAF

Darró
Pins Rocallís
Cova Gegant

Estat de conservació

Una de les tasques endegades més importants és la documentació exhaustiva de tots els jaciments arqueològics coneguts. Aquesta és la finalitat de les Cartes Arqueològiques Comarcals. A Catalunya encara resten algunes zones per completar, però aquest inventari ja es va realitzar al Garraf (1984-85), al Baix Penedès (1985-86) i a l'Alt Penedès (1989-90).⁽²⁾

El Servei d'Arqueologia de la Generalitat compta amb una sèrie de dades generals que ens permetran concretar la problemàtica existent a les comarques penedesenques.

Els 32.000 quilòmetres quadrats que aproximadament té Catalunya apleguen uns 7.000 jaciments arqueològics. Hi hauria un jaciment cada 4,13 quilòmetres quadrats segons unes estimacions tècniques que,

*Desprotecció del conjunt amb pintures rupestres de la cova dels Segarulls
(Olèrdola, Alt Penedès).*

òbviament, canviaran amb la Carta del País completa (CASTELLS, J. 1986).

S'ha dit que la meitat dels jaciments que hi ha a Catalunya és protegible. Serien uns 3.500, xifra que contrasta amb una resposta publicada al BO del Parlament de Catalunya —núm. 181, pàg. 12.045, 20-6-90— en la qual es diu que hi ha tancats un total de 29 jaciments i és previst de tancar-ne 3. Així, a finals de 1990 teníem protegit el 0,91% del patrimoni arqueològic. Afegim-hi que un 90% dels jaciments ha patit algun tipus d'espoli o deteriorament.

L'Alt Penedès

La comarca de l'Alt Penedès, amb 515 quilòmetres quadrats, aplega gairebé sis-cents jaciments arqueològics. És cert que considerem «jaciment» qualsevol indici —sigui petit, sigui inèdit— i per això un nombre tan gran, però també cal reconèixer l'inventari exhaustiu que s'ha dut a terme.

Amb la consulta de publicacions i la visita a diversos jaciments de les tres comarques penedesenques pot constatar-se l'estat de conservació actual d'algun d'ells:

Olèrdola compta amb un conjunt de pintures rupestres mancades de protecció: la cova de Can Castellví, la cova dels Segarrulls i l'abric de Can Ximet.

A Avinyonet, la Torrota del Moro i el pont de les Pareds Antiques són restes del món romà pendents d'una consolidació.

A Sant Martí Sarroca l'exemple pot ésser el forn romà de Cal Sègol, en estat de ruïna tot i haver estat motiu d'estudi.

A Subirats, la Torrota d'en Pasteres, la Torrota de Can Vinya, i les restes ibero-romanes del pujol d'en Figueres varen ésser motiu d'un informe de la Comissió de Patrimoni (SCA) a causa del seu mal estat i a la identificació d'actuacions «furtives».

A Torrelles de Foix, ens trobem el malmès forn de les Vallis, la cova de la Masia i el poblat ibèric de l'Alzinar Gran de la Massana, que havent

patit remocions incontrolades i rebaixos per part de tasques agrícoles, respectivament, han estat excavats d'«urgència» l'any 1991.

Baix Penedès

Per tal de protegir les restes, és prou lògic considerar prioritàries aquelles més significatives, excepcionals o d'investigació potencial. Sota aquesta premissa s'actuà per tancar el poblat d'Alorda Park a Calafell. Tot i això, alguna estructura fou en gran part destruïda l'any 1984 a causa de treballs de construcció d'un edifici pròxim (SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J., 1987).

Sortosament, les restes de l'aqüeducte romà de Sant Jaume dels Domenys sí que varen rebre els treballs de consolidació necessaris, a més de l'adequació d'un espai per a la seva visita.

Exemple de rehabilitació i acondicionament amb l'entorn. Aqüeducte romà de Sant Jaume dels Domenys (Baix Penedès).

Aquesta comarca comptabilitza entre 80 i 90 jaciments —en 264 quilòmetres quadrats. Per aquest motiu podem dir que les actuacions «positives» mencionades són excepcionals.

La cova-avenc de Vallmajor, a Albinyana, destaca d'entre els exemples d'agressió a un jaciment prehistòric: a la desprotecció de les pintures rupestres s'afegeixen els clots i remenats de les visites clandestines.

A Bonastre, la necròpoli de la Torreta fou parcialment enrunada durant la construcció d'un gaseoducte, i la vil·la romana de Cal Lluï sot afectada per activitats agrícoles.

Garraf

Es tracta d'una de les comarques amb més forta densitat de restes, juntament amb la del Maresme. En 261 quilòmetres quadrats s'han localitzat uns cent jaciments arqueològics.

Darró, a Vilanova i la Geltrú, és l'altre poblat protegit que constatem a les tres comarques, tot i que en començar les excavacions de 1980 les cambres A i C ja havien estat buidades (LÓPEZ, A.; FIERRO, X., 1988).

De la resta de jaciments tenim la suficient informació⁽⁹⁾ per a examinar el seu estat de conservació. Agafem, per exemple, el terme de Sitges: de 28 jaciments, 25 varen qualificar-se en estat de conservació «dolent», mentre que 2 estaven «regular». Això es desprèn de la Carta Arqueològica enllestida l'any 1985.

Sitges pot prendre's com a paradigma dels problemes que pateixen la majoria dels nostres jaciments, sense dir si aquí són més o menys greus que en altres llocs. Hi ha algunes particularitats, com la situació de restes vora el mar. La cova del Gegant, la cova Verda i la cova de les Masies de les Coves han vist afectat el sediment arqueològic per l'acció marina.

El major nombre de jaciments no presenta estructures visibles. Sovint es tracta de materials en superfície, com fragments ceràmics. Tot i això, pot succeir que si que haguessin existit anteriorment alguns indicis, com a la coveta dels Còdols i a ca l'Amell de la Muntanya.

El castell de Sant Martí Sarroca (Alt Penedès). El passat i el present d'una reconstrucció "artificial".

Les construccions modernes també han afectat aquest patrimoni, ja que són poquíssimes les remocions urbanístiques amb un mínim seguiment tècnic que cal per si es descobreixen restes. A Sitges podem citar els jaciments de ca la Blanca, la vil·la del Vinyet i el Baluard, situats en zona urbana i malmesos pels «furtius» de torn. En l'àmbit rural, dominador al Penedès, moltes restes soterrades poden veure's en perill per l'activitat agrícola.

Ben gestionades, les intervencions arqueològiques d'«urgència» no són sinó una ràpida excavació, recollint el màxim de dades del jaciment. En el cas dels jaciments de superfície —parts d'una vil·la romana, un pou, una sepultura, un forn...— cal pensar que resulta més beneficiós el seu estudi que no el seu abandonament o desconeixement.

A Sant Pere de Ribes pot veure's la vil·la d'Alló d'en Ros, molt rebaixada pel conreu.

Jaciments com el Fondo de Sant Quintí i la vil·la romana de les Forques (Sitges) encara conserven parts de l'antiga arquitectura. Són exemples del patrimoni en estat «regular» que pot esdevenir «dolent» o acabar desapareixent.

L'ESTAT DE CONSERVACIÓ DELS MONUMENTS MEDIEVALS

Esglésies de l'Alt Penedès

EN RUÏNES:

- Santa Magdalena (Avinyonet del Penedès). Capella de planta rectangular.

- Sant Miquel del Castell (Castellví de la Marca). Església castellerà, de planta rectangular d'una nau amb volta de canó.

- Sant Andreu de l'Avellà (Font-rubí). Capella d'una sola nau que conserva la part inferior de l'absis amb una espitllera i part dels murs laterals.

- Sant Joan de la Maçana (Font-rubí). Església d'una nau, absis amb bandes llombardes i una finestra. Del campanar de cadireta, només en queda una part.

- Santa Maria d'Orpinell (Mediona). D'una nau, amb la volta esfondrada. Resten panys dels murs laterals i de l'absis.

- Sant Llorenç de la Senabra (Santa Margarida i els Monjos). Ermita amb volta esfondrada. Resten fragmentats els murs laterals i l'absis, que conserva bandes llombardes.

- Santa Margarida (Santa Margarida i els Monjos). Antiga església parroquial. Els seus orígens són de mitjans del segle XII, però va ser molt refeta durant el XVI. Resta la porta amb arquivolta, el campanar esquinçat i la nau que esdevingué cementiri.

RESTAURADES:

- Santuari de la Mare de Déu de Foix (Torrelles de Foix). Restaurada l'any 1981 pel Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona. Es portaren a terme tres campanyes de treballs finalitzades el 1988.

Esglésies del Baix Penedès

EN RUÏNES:

- Sant Pere del Gaià (Aiguamúrcia).
- Capella de Sant Sebastià (Aiguamúrcia).
- Ermita de Santa Perpètua (el Pla de Manlleu).
- Sant Cristòfol de Celma.
- Capella de l'Albà Vell (Celma).
- Santa Maria de l'Albà. Restes de l'absis.
- Ermita de Sant Miquel (el Pla de Manlleu).

- Sant Marc (el Montmell). Església d'una nau amb volta de canó modificada en època gòtica, porta amb arquivolta, campanar de cadireta i restes d'un porxo posterior.

RESTAURADES:

- Sant Miquel del Castell de Marmellar (el Montmell). Església d'una nau amb volta de canó, absis sobrealçat amb arquacions i bandes llombardes i tres finestres d'esqueixada. Restaurada els anys setanta.

- Sant Miquel del Montmell (el Montmell). Església d'una nau restaurada l'any 1949.

Esglésies del Garraf**EN RUÏNES:**

- Sant Pere d'Olivella (Olivella). Església del castell, d'una nau amb restes de murs de l'absis i dels laterals de la nau. Data del segle X. Coneguda també com Sant Pere del Castellvell.

POSSIBLE INTERVENCIÓ:

- Sant Cristòfol de Cunit. Resta de capçalera romànica —enmig de nombroses reformes— que consta de tres absis trebolats amb tres finestres de doble esqueixada, molt desfigurats.

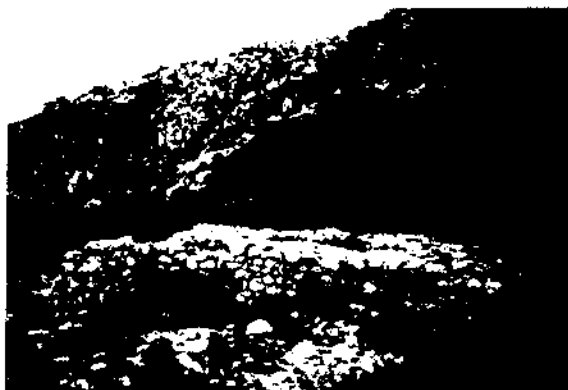
Torres de guaita de l'Alt Penedès**EN RUÏNES:**

- La Barquera (Olèrdola). Planta irregular de la qual resten alguns murs mig enderrocats i el basament d'una torre circular.

- Viladellops (Olèrdola). Torre de planta circular derruïda per un costat.

- L'Arboçar de Baix (Avinyonet del Penedès). Torre de planta circular envoltada d'edificis; conserva el portal d'arc adovellat.

- Torre de Can Pascol (Castellví de la Marca). Planta semicircular de dos pisos, finestres, sageteres i portal d'accés d'uns cinc metres d'alçada. L'alçada total és d'uns deu metres.

Tres aspectes de l'abandonament i deteriorament del Castell de Garraf (Sitges, Garraf).

- La Torreta de Castellvell (Castellví de la Marca). Torre de planta circular envoltada per una masia. Conserva uns dotze metres d'alçada.

- La Torre del Rei (Pontons). No resten ni les voltes ni la coberta; és de planta quadrada i conserva uns vuit metres d'alt, i finestres sageteres per totes les cares i en diferents nivells.

- Torre de la Masia de Can Pepó (Torrelles de Foix). És de planta circular i té adossada la masia, avui abandonada i en ruïnes. Bastida damunt la roca viva, té la porta tapiada i una comunicació oberta amb la masia.

- Torrota del Moro (Subirats). Paret de formigó amb senyals de l'encofrat, d'uns tres metres d'ample i més de tres metres d'altura. Conserva una petita finestra de volta feta amb maons. Situada enmig d'una vinya, a uns 200 metres del caseriu d'Almirall de Lavern.

RESTAURADES:

No ens consta cap restauració ni consolidació de torres de guaita a la comarca de l'Alt Penedès.

Torres de guaita del Baix Penedès

EN RUÏNES:

- El Papiol (l'Arboç del Penedès). Planta semi-esfèrica amb un costat derruït; porta enlairada. A l'interior poden veure's filades d'«opus spicatum». El 1958 la torre va patir un esllavissament i avui conserva uns 8 metres d'alt.

- Lleger (Sant Jaume dels Domenys). Torre de planta circular, esfondrada per un costat i atrapada per una construcció; no conserva cap volta però resta l'arrencada i dues finestres.

- Cal Roig/Castell de Bellvei (Bellvei del Penedès). Restes.

- Ortigós (la Bisbal del Penedès). És de planta circular i està envoltada per un magatzem dins la casa senyorial dels comtes de Niebla. A la part superior es féu una instal·lació elèctrica.

RESTAURADES:

- La Guàrdia de Banyeres (Banyeres del Penedès). Torre de planta circular enderrocada en els seus dos terços i consolidada la resta. Basada sobre un turonet, té a prop una sitja.

Torres de guaita del Garraf

EN RUÏNA:

- Campdàsens (Sitges). Planta rectangular modificada, amb una coberta a doble vessant; té una alçada de 10 metres amb la porta elevada a 4 metres. Documentada l'any 1097 i modificada al segle XVI.

RESTAURADES:

- Enveja (Vilanova i la Geltrú). També coneguda per Sant Joan d'Enveja; planta circular, amb uns 12 metres d'altura i un soterrani d'uns 4 metres de fondària. La porta és elevada a uns 5 metres. Conserva algunes filades d'«opus spicatum».

Segons el Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat, podem citar tres torres més de defensa al Garraf:

- Ca n'Amell (Sitges). Amb base circular, datada cap al segle XVI.
- Can Güell (Sitges). Torre de defensa circular, del segle XV.
- Can Planes (Sitges). En desconeixem l'època.

Castells de l'Alt Penedès

EN RUÏNA:

- Castellvell de la Marca (Castellví de la Marca). Resta de torre de l'homenatge en part enderrocada i alguns panys de paret; també hi podem veure les ruïnes de la capella de Sant Miquel.

- Castell de Font-rubí (Font-rubí). Dues parets paral·leles amb filades d'«spicatum», la torre de l'homenatge i la capella conformen el runam.

- Castell de Mediona (Mediona). Resta la torre circular molt enderrocada i amb filades d'«spicatum», la torre de l'homenatge d'època més tardana —de tres pisos, finestres sageteres i planta quadrada—, i part del portal i de la muralla exterior. Dins del recinte hi ha l'església del castell, d'una nau amb volta apuntada del segle XIV.

- Castell de la Granada. Conserva alguns panys de paret amb es-pitlleres. Fou enderrocat per ordre de Felip V.

RESTAURATS:

- Castell de Sant Martí Sarroca. Restauració encara en curs.

- Castell de Subirats. Restes consolidades de la muralla i torre de planta rectangular arrodonida.

- Castell de Gelida. Ha rebut diverses campanyes de consolidació i restauració.

Castells del Baix Penedès

EN RUÏNA:

- «Casa Murada» (Banyeres del Penedès). Casa forta transformada en senyorial. Documentada al segle XVII però possiblement d'origen medieval.

- Castell d'Esquena Rosa (Albinyana). Al cim d'un pujolet hi ha les restes, prop de l'ermita de Sant Antoni.

- Castell de Montmell. Totalment en ruïnes; resten fragments de mur i de la torre. La veïna església castellera de Sant Miquel fou resturada l'any 1949.

RESTAURATS:

- Castell de la Santa Creu de Calafell. J. Santacana dirigí dues campanyes d'excavació els anys 1982 i 1983; representaren una in-

tervenció al castell, dins l'església i al terreny de l'antic cementiri. Es trobaren sepultures antropomorfes datables del segle X. El castell conserva muralles amb filades d'«spicatum» i espitlleres.

- Castell de Marmellar (el Montmell). Castell roquer, de planta rectangular. Conserva un gran pany del recinte sobirà que fou consolidat i marca els dos pisos que tenia. Té sageteres i merlets; subsisteix el pas de ronda; l'església de Sant Miquel, dins el recinte —restaurada—; i marquen el perímetre exterior del castell uns murs fets de tàpia, i escales d'accés al recinte principal tallades a la roca.

- Castell de Santa Oliva. Castell format per una torre de planta rectangular amb sageteres, finestres geminades i coronada amb merlets. Té adossada una dependència rectangular que al segle XVII es convertí en santuari a la Mare de Déu del Remei. El castell està documentat l'any 938.

Castells del Garraf

EN RUÏNES:

- Castell d'Olivella. Resten panys de paret que corresponen a la muralla. La propera església de Sant Pere, amb l'absis i les parets esfondrades.

- Castell de Ribes. Del castell, en resta la torre de planta circular de 19 metres d'altura i uns 7 metres de diàmetre; la porta s'eleva a 8 metres i forma un arc de ferradura. Al darrer pis hi ha finestres d'arc de mig punt. S'annexa a una casa, comunicant-hi.

- «Castellet» de Garraf (Sitges). Restes de muralles, amb un passadís d'entrada que cobria una volta de canó; i de la torre de planta rectangular. Les muralles tenen espitlleres i mènsules.

RESTAURATS:

- Castell de Miralpeix. Excavat l'any 1990 per J. Garcia i N. Moragas. El conjunt està format pel castell, l'ermita de la Mare de Déu de Gràcia i un molí de vent transformat en torre de guaita. La campanya delimità el perímetre del castell.

- Castellet (Castellet i la Gornal). Reconstrucció —més que restauració— d'estil historicista (1928). De l'antic edifici resta la torre de l'homenatge, de planta circular.

- Canyelles. Al segle XIX es restaurà aquesta torre de planta circular encerclada per una muralia amb merlets, més tardana.

Malauradament, la restauració d'alguns monuments medievals del Penedès sovint no obeeix a criteris «científics». Posem com a exemples el castell de Sant Martí Sarroca, el castell de Castellet i la Gornal (ambdós a l'Alt Penedès) i el Mas de la Muga a Bellvei (Baix Penedès), que han estat objecte d'artificioses reconstruccions.

Tant si es tracta d'inversions públiques (Sant Martí Sarroca) com privades (Castellet i Mas de la Muga), totes les intervencions sobre els monuments no poden ser arbitràries. L'Administració corresponent ha d'actuar per tal de garantir el màxim respecte per l'originalitat històrica dels monuments patrimonials —d'acord amb el contingut de la Llei 16/85—, evitant la proliferació de casos com els esmentats.

Des del nostre punt de vista, considerem més encertades les actuacions realitzades al castell de la Santa Creu de Calafell i al castell de Santa Oliva (Baix Penedès), al castell de Miralpeix (Sitges, Garraf) i al santuari de la Mare de Déu de Foix (Torrelles, Alt Penedès).

LA COMISSIÓ DE PATRIMONI DE LA SOCIETAT CATALANA D'ARQUEOLOGIA

La Comissió de Patrimoni ve treballant des de 1986 en diverses activitats dirigides a protegir el patrimoni històrico-arqueològic existent a Catalunya.

S'ha procurat reduir el ritme d'espoli i degradació que massa sovint pateixen els elements i jaciments arqueològics, mitjançant l'elaboració d'informes —prop de seixanta— sobre l'estat de conservació d'indrets, estructura i edificis afectats.

El seguiment dels informes ha permès sovint el contacte amb les administracions i particulars interessats; s'han denunciat casos a la

Brigada de Patrimoni dels Mossos d'Esquadra i als mitjans de comunicació. Es presenten al·legacions a projectes urbanístics, recursos d'alçada i, molt especialment, es procura la difusió d'aquesta problemàtica en xerrades i congressos d'arreu del país.

Davant la tasca que encara manca per conservar i rendibilitzar el nostre patrimoni cultural, aquesta Comissió actua amb l'ànim de canalitzar les denúncies i informacions que genera el tema. Es poden gestionar i/o suggerir solucions.

Fem una crida per aconseguir una major sensibilització social en favor del patrimoni històric, i alhora una més gran atenció per part de les institucions responsables.

CONCLUSIONS

Aquest treball no pretén ser un estudi aprofundit referent a la problemàtica que pateix el patrimoni històric del Penedès. Tampoc no vol ser una crítica, ja que hem pogut verificar un bon nombre d'actuacions positives en els monuments penedesencs, en comparació amb altres comarques.

Malgrat tot, s'evidencia encara un important grau de desprotecció, manca d'actuacions rehabilitadores i inexistència d'una planificació de conjunt envers l'esmentat patrimoni.

En aquest sentit, cal destacar:

- La menor dedicació que ha gaudit el Garraf, en relació a l'Alt i el Baix Penedès.

- La desigual inversió econòmica destinada a la «restauració» de determinats monuments, en detriment del conjunt.

A fi de millorar la situació considerem de gran importància incidir en la sensibilització social envers aquest comú patrimoni, ja que afavoreix la presa de consciència, estimulants i facilitant la realització dels programes de conservació i protecció.

Per altra banda, la correcta dinamització del patrimoni històric pot comportar una efectiva rendibilitat social i, fins i tot, econòmica.

ANNEXOS

I. Monuments i conjunts històrico-artístics del Penedès declarats i incoats*

ALBINYANA (BAIX PENEDEÈS)

- Castell d'Albinyana (D 49)

L'ARBOÇ (BAIX PENEDEÈS)

- Torre del Papiol (D 49)

AVINYONET DEL PENEDEÈS (ALT PENEDEÈS)

- Monestir de Sant Sebastià dels Gorgs (MHA)
- Castell d'Avinyó (D 49)
- «El Castell» de les Gunyoles (D 49)
- Santa Susanna (D 49)
- Can Ràfols dels Caus (D 49)
- Torre de l'Arboçar de Baix (D 49)

BANYERES DEL PENEDEÈS (BAIX PENEDEÈS)

- Castell de Banyeres (D 49)
- La Casa Murada (D 49)

BELLVEI (BAIX PENEDEÈS)

- Mas de la Muga (D 49)
- Torre de Bellvei (D 49)

LA BISBAL DEL PENEDEÈS (BAIX PENEDEÈS)

- Castell de la Bisbal (D 49)
- Torre d'Ortigós (D 49)
- Torre forta de Santa Cristina (D 49)

CALAFELL (BAIX PENEDEÈS)

- Castell de Calafell (MHA i D 49)
- Casa vella de Segur (D 49)
- Torre de Viola (D 49)
- La Talaia de Calafell (D 49)

CANYELLES (GARRAF)

- Castell de Canyelles (D 49)

CASTELLET I LA GORNAL (ALT PENEDEÈS)

- Castell de Castellet (D 49)
- Castell Nou de la Gornal (D 49)

CASTELLVÍ DE LA MARCA (ALT PENEDEÈS)

- Castellvell de la Marca (D 49)
- Castell de les Pujades (D 49)
- Torre de Can Pascol (D 49)
- La Torreta (D 49)

CUBELLES (GARRAF)

- Castell de Cubelles (D 49)

CUNIT (BAIX PENEDEÈS)

- Castell de Cunit (D 49)

FONT-RUBÍ (ALT PENEDEÈS)

- Castell de Font-rubí (D 49)

GELIDA (ALT PENEDEÈS)

- Castell de Gelida i entorn (MHAI i D 49)
- Casa del Senyor (D 49)

LA GRANADA (ALT PENEDEÈS)

- Castell de la Granada (D 49)
- Casa del Castlà (D 49)

LLORENÇ DEL PENEDEÈS (BAIX PENEDEÈS)

- Castell de Llorenç (D 49)

MEDIONA (ALT PENEDEÈS)

- Castell de Mediona (D 49)

MONTMELL (BAIX PENEDEÈS)

- Castell de Marmellar (D 49)
- Castell del Montmell (D 49)
- Torreta de Vallflor (D 49)
- Torre Milà (D 49)
- Castell de Can Ferrer i Mas de les Ventoses (D 49)

OLÈRDOLA (ALT PENEDEÈS)

- Ruïnes d'Olèrdola (MHAD)
- Església de Sant Miquel d'Olèrdola (MHAD)
- Capella del Sant Sepulcre (MHAD)
- Castell d'Olèrdola (D 49)
- Torre de Moja (D 49)
- Castellot de la Barquera (D 49)
- Torre de Viladellops (D 49)

OLESA DE BONESVALLS (ALT PENEDEÈS)

- Hospital de Cervelló o d'Olesa (D 49)

OLIVELLA (GARRAF)

- Castell Vell (D 49)
- Castell Nou (D 49)

PONTONS (ALT PENEDEÈS)

- Castell Nou de Pontons (D 49)
- Mas Pontons (D 49)
- Cal Rei (D 49)
- Can Xamanet (D 49)

SANTA MARGARIDA I ELS MONJOS (ALT PENEDEÈS)

- Castell-convent de Penyafort (D 49)
- Castell de la Bleda (D 49)
- Penafel (D 49)

SANT JAUME DELS DOMENYS (BAIX PENEDEÈS)

- Castellvell de Gemenells (D 49)
- Castellnou de Gemenells (D 49)
- Torre de Lieger (D 49)
- Masia de Valldeflor (D 49)

SANT MARTÍ SARROCA (ALT PENEDEÈS)

- Església de Santa Maria (MHAD)
- Castell de Sant Martí (D 49)

SANT PERE DE RIBES (GARRAF)

- Castell de Ribes o de Bell-lloc (D 49)
- La Torre del Veguer (D 49)
- Torre de la Serra (D 49)
- Torre de Can Bruguera (D 49)
- Torre del Clot dels Frares (D 49)

SANT PERE DE RIUDEBITLLES (ALT PENEDEÈS)

- Palau del Marquès de Llió (D 49)

SANT QUINTÍ DE MEDIONA (ALT PENEDEÈS)

- Castell de Sant Quintí (D 49)

SANT SADURNÍ D'ANOIA (ALT PENEDEÈS)

- Caves Codorniu (MHAD)
- Restes de fortificació de la vila (D 49)
- Vilardell (D 49)

SITGES (GARRAF)

- Nucli antic i església del Vinyet (CHAD)
- Museu Romàntic (Decret 474/1962)
- Museu del Cau Ferrat (Decret 474/1962)
- Castell de Garraf (D 49)
- Castell de Campdàsens (D 49)
- Torre de Can Güell (D 49)
- Torre de defensa de Ca n'Amell (D 49)
- Torre de defensa de Campdàsens (D 49)
- Torre de defensa de Can Planes (D 49)
- Castell de Miralpeix (D 49)

SUBIRATS (ALT PENEDEÈS)

- Castell de Subirats (D 49)
- Torre-ramona (D 49)
- Torre de l'Ordal (D 49)

TORRELAVIT (ALT PENEDEÈS)

- Castellot d'en Vallès (D 49)

TORRELLES DE FOIX (ALT PENEDEÈS)

- Castell de Foix (D 49)
- Castell de Secabecs (D 49)
- Torres Altes de Foix (D 49)
- Can Pepó (D 49)

EL VENDRELL (BAIX PENEDEÈS)

- Castell de Sant Vicenç de Calders (D 49)
- Torre de Telègraf (D 49)
- Torre del Cintoï (D 49)
- Mas del Bombo (D 49)
- Torre del Mas Francàs (D 49)
- Corralot d'en Virgili (D 49)
- Torre del Botafocs (D 49)
- Torre del Puig (D 49)

VILAFRANCA DEL PENEDEÈS (ALT PENEDEÈS)

- Museu de Vilafranca (Decret 474/1962)
- Palau Reial (D 49)
- Palau Baltà o Palau del Fraret (D 49)

VILANOVA I LA GELTRÚ (GARRAF)

- Museu Balaguer (Decret 474/1962)
- Can Cabanyes (MHAI)
- Castell de la Geltrú (D 49)
- Torre d'Enveja o de Sant Joan (D 49)
- Torre de Salicrup (D 49)
- Mas de l'Esquerra (D 49)
- Ribes Roges (D 49)

* MHAD: Monument històrico-artístic declarat

CHAD: Conjunt històrico-artístic declarat

MHAI: Monument històrico-artístic incoat

D 49: Decret 22-4-49. Disp. Add. 2^a. Llei 16/85.

II. Creus del Penedès documentades a l'Arxiu Albert Bastardes

L'ARBOÇ (BAIX PENEDEÈS)

- Creu (1916)

LA BEGUDA ALTA (ALT PENEDEÈS)

- Creu de Can Brossa (1916)

LES CABANYES (ALT PENEDEÈS)

- Creu d'en Ràfols (1916)

LES CABÒRIES (ALT PENEDEÈS)

- Creu de Pedra (1917)
- Creu de les Eres (1917)

CANTALLOPS-SUBIRATS (ALT PENEDEÈS)

- Creu de Can Ràfols (1913)

CUBELLES (GARRAF)

- Creu de terme (1916)

LA GRANADA (ALT PENEDEÈS)

- Creu de Ca l'Escudé (1914)
- Creu de terme (1914)

LAVERN (ALT PENEDEÈS)

- Creu-pedró (1917)

MEDIONA (ALT PENEDEÈS)

- Creu de Puigmoltó (1967)

OLESA DE BONESVALLS (GARRAF)

- Creu de Can Samsó (1917)
- Creu sobre el portal de l'Hospital (1917)
- Creu de Can Samsó, l'antiga (1917)

EL PLA DEL PENEDEÈS (ALT PENEDEÈS)

- Creu del Pla (1914)
- Creu de pedra (1967)

SANT CUGAT SESGARRIGUES (ALT PENEDEÈS)

- Creu de Puigcarbó (1917)
- Creu-pedró (1917)

SANT JOAN DE MEDIONA (ALT PENEDEÈS)

- Creu de terme (1916)

SANT LLORENÇ D'HORTONS (ALT PENEDEÈS)

- Creu de la Mare de Déu (1916)

SANT MARTÍ SARROCA (ALT PENEDEÈS)

- Creu de terme de Can Soques (1913)
- Creu de Can Rabell (1916)
- Creu, fragment, Museu de Barcelona (1913)

SANT PAU D'ORDAL (ALT PENEDEÈS)

- Creu de Can Vendrell (1927)
- Creu de terme (1967)

SANT PERE DE RIBES (GARRAF)

- Creu de terme (1908)

SANT QUINTÍ DE MEDIONA (ALT PENEDEÈS)

- Creu de terme (1916)

SANT SADURNÍ D'ANOIA (ALT PENEDEÈS)

- Creu d'en Codorniu (1913)
- Creu en el camí de Barcelona (1914)
- Creu de terme, camí a Monistrol d'Anoia (1916)

SANT SEBASTIÀ DELS GORGS (ALT PENEDEÈS)

- Creu de terme (1947)

SANT VICENÇ DE CALDERS (BAIX PENEDEÈS)

- Creu de terme (1912)

SITGES (GARRAF)

- Creu de ferro, Cau Ferrat (1913)
- Creu de ferro, Cau Ferrat (1913)
- Creu de pedra (Pallars S.?), Cau Ferrat (1980)

VALLFORMOSA (ALT PENEDEÈS)

- Creu-pedró davant l'església (1916)

VILAFRANCA DEL PENEDEÈS (ALT PENEDEÈS)

- Creu de les Clotes (1913)
- Creu de Santa Digna (1913)
- Creu de la Pelegrina (1916)
- Creu de Sant Salvador (1916)

VILANOVA I LA GELTRÚ (GARRAF)

- Creu de terme (1908)
- Creu d'en Xiribia (1913)

VILOBÍ DEL PENEDÈS (ALT PENEDÈS)

- Creu de pedra (1916)

NOTES

- (1) La publicació consultada és *Cota Zero*, núms. 3, 4, 5 i 6 (1987-1990).
- (2) Agraïm les dades facilitades pels autors de la Carta Arqueològica de l'Alt Penedès: A. Cebrià, G. Ribé i M.R. Senabra.
- (3) Les dades del Garraf han estat proporcionades pel Banc Informatitzat de Dades. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

- BURON, V.: *Els castells romànics catalans*. Barcelona, 1989.
- CASTELLS, J. (1986): «L'inventari del patrimoni arqueològic de Catalunya». *Tribuna d'Arqueologia*, 1984-85. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1986. Pàgs. 105-113.
- CRUAÑES OLIVER, E.: *Esglésies romàniques del Penedès*. Vilafranca del Penedès, 1980.
- Els castells catalans*. Vol. III. Barcelona, 1971.
- Gran Penedès*. Revista de l'IEP.
- LLORACH, S.: *El Penedès durant el període romànic*. Sant Sadurní d'Anoia, 1984.

- LÓPEZ, A.; FIERRO, J. (1988): «Darreres intervencions en l'assentament ibèric i la vil·la romana de Darró (Vilanova i la Geltrú, Garraf)». *Tribuna d'Arqueologia*, 1987-88. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1988. Pp. 53-68.
- SANMARTÍ J.; SANTACANA, J. (1987): «El poblat ibèric d'Alorda Park (Cala-fell, Baix Penedès) i el seu entorn». *Tribuna d'Arqueologia*, 1986-87. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1987. Pp. 7-14.